

Út a semmibe

Beszélgetés Zsákai Piroska ny. tanárral

Savaria Múzeum, 2011. december 14.
Beszélgetésvezető: dr. Horváth Sándor

Részletek

- H.S.: *Emlékezés és vádirat... – jó kifejezés ez a két szó mindarra, amiről itt beszélünk?*
- Zs.P.: Megkésett emlékezés és megkésett vádirat ez a film, hiszen 20 évvel ezelőtt még a szüleink el tudták volna mondani, amit mi nem – mert hiszen a felidézett események idején mi még gyerekek voltunk. Viháncoltunk a réten, ők pedig éltek azt a borzalmat, amit akkor értettem meg igazán, amikor én is szülő lettem. Akkor elképzelttem anyámat két gyerekkel kitelepítve, édesapámtól elszakítva, akit Recskre hurcoltak, öcsémet pedig betegeskedése miatt a rokonokhoz kellett szállítani. Aztán nagyszülőként elképzelttem, amit a mi nagyszüleink éltek át. Nagyanyám rohant, amikor meghallotta, hogy elvittek minket és mire odaért, már csak fényképek heverték szanaszét a földön. Megmentette azt a feszületet, amin az ávós addig ugrált, míg a korpusz lepattant róla. Ezt a feszületet én később a ferenceseknek adtam: vigyázzanak rá, mert ez mementó, hogy még egyszer megölték Jézust. Nagyszülőként átérezve a mi nagyszüleink fájdalmát? Sem korábban, sem később nem láttam nagyapámat sírni, csak amikor eljött az öcsémért Kónyára és úgy vitte el a karjában, mint egy beteg madarat. Akkor sírt.
- Nekem nyolcévesen pedig az volt a legszörnyűbb, legszonyatosabb pillanat, amikor megláttam, hogy apámat letartóztatják és a ballonkabátos úgy rugdossa be a dzsipbe. Aztán amikor nekünk is menni kellett, el akartam búcsúzni a diófától. Odaszaladtam és átöleltem a diófát. Egy ávós utánam jött és a puskatussal a bal karomra ráhúzott egyet. Azóta is, ha valaki bánt, a bal karom fáj.
- H.S.: *A filmbeli történetek csonkán, befejezetlenül maradtak. Gondolok itt a Balogh családra, a nagyanyára, akit az ávósok szintén feltettek a kocsi, mondván: menjen ő is, ha már olyan kíváncsi rá, hogy hova viszik a többieket. Mi történt utána odahaza a nagyapával?*
- Zs.P.: A házuk kapujában várt egész álló nap, várta vissza a feleségét, hogy megtudja, hova viszik a családot. Aztán valaki azt mondta neki, hogy ne várja vissza, mert mindenkit elvittek Szibériába. És akkor a nagyapa felment a padlásra és felakasztotta magát.
- H.S.: *Milyen szempontok szerint válogatták össze az internáltakat? Hiszen itt nem egy-egy személyről volt szó, mint a Recskre hurcoltak esetében, hanem vittek mindenkit, akit otthon találtak – gyerekeket és öregeket is – és akit éppen nem, az pedig lehet, hogy elkerülte a kitelepítést. Kik voltak együtt a táborokban és mennyiben különböztek egymástól az egyes táborok?*
- Zs.P.: Táborra válogatta. Azóta, hogy egykori kitelepítettek ismerjük egymást, egyikük azt mondja, hogy az adott hely „operett-tábor” volt, a másik borzalmas. Lényegében a parancsnoktól függött. És ha ő nagyon meg akart felelni az ávós elvárásoknak, az pokollá tudta tenni az úgynevezett „telepesek” életét.
- Hogy kik voltak ott? Ezt azzal tudnám érzékeltetni, hogy a mi táborunkba, Kónyára először megérkeztek a „titóbérencek”. Azért mondom így, mert így hívták őket az ávósok. Utána

jöttünk mi Hatvanból, a mi „becenevünk” anyáink után a „szentasszonyok” volt. Ugyanis az úgynevezett „újhatvani ferences összeesküvés állítólagos civil résztvevői voltak a vasutasok, akik ezért először „b-listára” kerültek, majd ÁVÓ – Kistarcsa – Recsk szabályos útvonal volt az osztályrészük. ...

Hogy miként válhatott valaki kitelepítetté, arra legyen példa itt Tamaskó Lidi esete. Édesanyja meghalt, amikor még ő kicsi volt, édesapjával egy rokon családdal együtt élt. Lidi aznap érettségizett Körmenten, vagy Szentgotthárdon – rakott szoknya, matrózblúz, ahogy illik. Az érettségi és a bankett között haza akart menni a közeli kis faluba, hogy elmondja édesapjának, kitünőre érettségizett. Amikor leszállt a vonatról, látta, hogy ávósok közrefogják az ott álló tehervonatot. Egy ismerőse szólta, hogy „Lidi, ott van az apukád is.” És akkor elkezdett könnyörögni és addig ment, amíg egy olyan ávóst talált, akin emberi vonásokat vélt felfedezni. Kérlelte, hogy csak addig engedje az édesapjához, amíg elmondja neki, hogy sikerült az érettségije. Erre engedélyt kapott az ávóstól azzal, hogy: „Gyorsan menjen, de rögtön jöjjön is vissza!” Édesapja el akarta zavarni Lidit, de ő elkezdett könnyörögni az ávósoknak, hogy engedje elmenni az apukájával. „Hát menjen!” – és Lidi ahogy volt, fel a tehervonatra, és másnap már a rakott szoknyában és matrózblúzban arathatta a gabonát, rövidesen tenyéryi hólyagokkal a bőrén, mert nem volt hozzászokva a mezei munkához és a napfényhez. Édesapja három éven keresztül mondogatta neki, hogy miért kellett ez neki, de ő mindig azt válaszolta, hogy „Jobb itt nekem, mert együtt vagyunk.” Lidi orvosira jelentkezett, de persze ebből nem lett semmi, mint ahogy nagyon soknak nem lett semmi a jövőjéből.

H.S.: *Hogy teltek a mindennapok és az ünnepek?*

Zs.P.: Nekünk Kónyán a Jóisten adott egy csodát, aki egy körmenti harmadikos gimnazista volt, Batai Jóska. Akkor végezte a harmadikat. Berendelte a parancsnok és utasította, hogy „Holnaptól maga tanítani fog.” Valami tanító ismerőse küldte neki a kézikönyveket. Ez a Batai Jóska lett a mi apánk és anyának, tanítónk és mindenünk. Hiszen apánk eleve nem gyakran éjjél körül csúsztak haza a síneken, hogy el ne tévedjenek a pusztában. Batai Jóska ébresztett, elvitt bennünk a konyhához, megnézte a csajkáinkat, hogy nincs-e benne ételmaradék, utána az iskolába mentünk és délben újra csajkavizit, ebéd, majd szilencium – egy hokedli előtt térdeltem és úgy csináltam házi feladatot. Sportfoglalkozás – ott tanultam meg kézilabdázni és kosárlabdázni. Este körbejárta a tábort, hogy minden gyerek megvan-e? Egyszerűen nem is tudom, hogy mi lett volna velünk nélküle.

Ünnepek? Ahogy mondtam, anyám a keltetőben dolgozott és a tyúkoknak nem volt vasárnap, így ő soha nem volt otthon. ... Viszont ünnepeltük a dicsőséges nagy októbert és az egyéb forradalmakat. Egy botrányos volt, mert azt kellett volna szavalnom, hogy „Az én apám a gazdagok foglya, bántják, megalázzák szegényt.” Én meg kijelentettem, hogy ezt nem mondom el, mert az én apám nem a gazdagok, hanem az ávósok foglya. De a legszebb a május elsejei ébresztő koncert volt, amit mi adtunk az ávósoknak. Jóska bátyánk húzta a harmonikát, mi meg énekeltünk. ... De egyházi ünnepekkel kapcsolatban pechünk volt, mert Borsósiaknak volt papjuk, nekünk nem volt, aki misézzen. De volt egy apácánk a barakkban, aki esténként egy körrel hangosan imádkozott és aki akart, csatlakozott. Máskülönben nem volt ünnepünk, csak a balmazi harangszó, amikor szél felénk hozta, az olyan csodálatos volt.

A beszélgetés részleteit lejegyezte:
Tóth Kálmán